

קונטרס

בנין יעקב

שבת זכור

אמרים יקרים מפנינים נפלאים
לעורך הלכות בימים המאירים
להבהיק עיניים ביהלום וספירים

תוכן הענינים

שבת זכור

ורחמי רשעים אכזרי - התורה קובעת מה זה רחמנות ומה זה אכזריות.....ג
ומח שמו וזכרו בזכרון קדוש - מחייבת קליפת עמלק שבתוכנו.....ט

טבת תשפ"א

© כל הזכויות שמורות

להערות אפשר לפנות לטל-פקס : 02-999-8201

או למייל : GMAIL.COM@3122131

ניתן להשיג הקונטרס

בירושלים : 053-31-53-661 050-41-75-336

בבית שמש : 052-76-30-720

כמו כן ניתן להשיג את סדרת הקונטרסים

בנין יעקב על המועדים

אלול - תשרי - חנוכה - שובבי"ם - פורים - ד' פרשיות

חודש ניסן - חג הפסח - ספירת העומר - שבועות - בין המצרים

וכן בנין יעקב על התורה: בראשית - שמות

שבת זכור

ורחמי רשעים אכזרי^[א]

התורה קובעת מה זה רחמנות ומה זה אכזריות

פרשת שקלים קודם לפרשת זכור

חכמינו ז"ל תיקנו לקרוא באלו השבתות בארבע פרשיות, שקלים, זכור, פרה והחודש, הרבה טעמים כבר נאמרו בזה בכדי לכאר את הסדר שנסדרו אלו הפרשיות, על הראשון ראשון והאחרון אחרון.

אכן, על עניין הקדמת פרשת שקלים לפני פרשת זכור, כבר מצאנו בראשונים שכתבו טעמה (ראה ברוקח הלכות ארבע פרשיות סימן רלד), ואמרו כי קריאת הפרשה של שקלים הרי באה להשמיענו על המצווה של מחצית השקל, ואילו הפרשה של זכור באה על מצוות מחיית עמלק. והנה, הגמרא במסכת מגילה (מגילה יג:) אומרת, "אמר ריש לקיש, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, והיינו דתנן, באחד באדר משמיעין על השקלים".

נמצאנו למדים טעם הגון - על פי דברי הגמרא - להקדמת פרשת שקלים לפרשת זכור, כי בהיות שתרומת השקלים למשכן ולבית המקדש היו הכנה

(א) ע"פ לשון המקרא במושלי (ט, טו).

והקדמה בכדי לבטל את שקלי המן האגני שהיה מזרעו של עמלק, על כן גם קבעו להקדים את קריאת השקלים קודם פרשת זכור שבו מוחים את זכר עמלק - אבי אביו של המן הרשע^[ג].

רחמנות לעומת אכזריות

ואף אנו נענה ונאמר את חלקנו בזה, דהנה הרבה כתבו בספרים הקדושים שמצוות תרומת מחצית השקל הוא ענף מענפי מצוות הצדקה^[ג], שהיו בני

(ב) ראה עוד טעמים שנאמרו בזה, ב'אוהב ישראל' (ד' פרשיות) ובשפת אמת (זכור תרל"ט ועוד).

(ג) הרבה תמצא בספרים הק' שלמדו מן השקלים את כללות מצוות הצדקה, וראה ב'מאור ושמש' (משפטים) שכתב בזה הלשון: וזהו פירוש המשנה 'באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים', רצה לומר, שבאדר מתנוצץ העת שנהפך מיוגון לשמחה, ואנו צריכים לתקן הירכים כדי שיתאחדו באחדות גמור פנים אל פנים, ויופיע בימי הפורים אור החכמה כנ"ל. על כן היו משמיעין על השקלים - היינו על צדקה להתמיך ידי לומדי תורה וכו'.

גם ב'שפת אמת' חוזר כמה וכמה פעמים על עניין זה, ולומד את מצוות הצדקה ממצוות השקלים, וראה מה שכתב (שקלים - תרל"ז): 'באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים, דכתיב (משלי יח, טז) מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו'. כי ע"י הקבלה שהאדם מקבל על עצמו לקיים המצוה בזה עצמו נעשה קצת בן חורין בכל עת צרה, כאשר חכמים הגידו נודרין בעת צרה. ולכן אף שהתרומה בניסן רק הקבלה הוא באדר. ופי' משמיעין הוא ג"כ אצל כל יחיד שבשמוע פרשת שקלים מקבל עליו ונודר בפיו ליתן, כמ"ש חז"ל (ראש השנה ו). 'בפיך זו צדקה', וזהו ג"כ 'הרחב פיך' שע"י הקבלה מתרחב האדם ממקום המיצר שיהו פי' כלאים כמו בית הכלא, שע"י השקלים נעשין בני חורין כנ"ל.

ולפני גדולים ינחנו, הוא מה שאמרו חז"ל שהבטיח הקב"ה לזקוף ראשן של ישראל בעת קריאת פ' שקלים. וגם לפי פשוטו שכשהקב"ה מרומם אותנו יש על זה קטרוג. רק על ידי הצדקה מתבטל הקטרוג, שעל ידי שאדם מרחם על העני ונותן לו ממונו, על ידי זה מדת הדין מסכים לרומם אותו יותר משורת הדין, וכמו שנאמר (משלי יד, לד) 'צדקה תרומם גוי', וזהו שאמרו (שמות ל, יב) 'כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליהוה בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אותם'. ולאשר בכל ניסן מתרוממת האומה הישראלית מקדימין השקלים.

ישראל מפרישים מממונם שהתייגעו עליו בעמל כפם ותורמים מחצית השקל, ואפילו העניים שלא היה להם די צרכם, גם המה התאמצו למעלה מכוחותם בכדי ליתן את מחצית השקל, ומצווה זו הרי מגלה ומוכיחה על מדת הגמילות חסדים והרחמנות הטבועה ומושרשת בתוך הנפש הישראלית, שכידוע מצוינים בני ישראל במידות אלו, כדאמרו חז"ל בגמרא (יבמות עט.), "שלושה סימנים יש באומה זו, רחמנים ביישנים וגומלי חסדים".

ברם, כנגד זה יש עוד מצווה, והוא החובה הגמורה למחות את זרעו של עמלק שלא יישאר שום זכר ממנו, ומגדרי המצווה הוא החיוב לאבד את זרעו של עמלק למגדול ועד קטן בין זכרים ובין נקבות, ואפילו עוללים רכים שאין בהם דעת אסור להחיותם. ולכאורה היה נראה לומר כי המצווה של מחיית עמלק הוא מעשה של אכזריות, להרוג אנשים נשים וטף, והרי זה סתירה ממש למדה הידועה של בני ישראל שהם רחמנים וגומלי חסדים.

אבל האמת תורה דרכה, כי בני ישראל בשורש נשמתם הם באמת רחמנים ובני רחמנים, ואינם מסוגלים לעולל רע לשום יצור נוצר, אולם יחד עם זאת בני ישראל אינם מתנהגים על פי רגשי הלב, אלא כל ההנהגה היא על פי דרכי והוראות התורה הקדושה בלבד, וכאשר התורה מצווה אותנו לאבד את זכרו של עמלק, הרי שזהו חובתנו הגמורה וצריכים אנו לקיימה ללא שום הרגש של רחמנות או חמלה כלפיהם.

סיבת הדבר שאסור לרחם עליהם הוא, כי ראשית גוים עמלק והם המה שורש הטומאה והאכזריות, ובגודל רשעתם בקשו לטמאות ולחלל את קדושת בית ישראל, ודבר זה ידוע שכל המרחם על האכזרים סופו להתאכזר על הרחמנים (מדרש תנחומא מצורע פרק א), והעולה מכך, כי מעשה זה של מחיית עמלק אינו סותר כלל את מדת הרחמנות החקוקה בחביוני ליבות ישראל.

על פי זה יותן טעם טוב מדוע קבעו חז"ל להקדים קריאת פרשת שקלים, כי בו מתגלה ונראה לעין כל מדת הרחמנות היתירה וגודל נדיבות הלב המושרשת וטבועה בקרב ישראל קדושים, ורק לאחר מכן קוראים בפרשת זכור ומחיית עמלק, בכדי לידע ולהודיע כי לא ממדת אכזריות אנו עושים את זאת, שהלא הנפש

הישראלי הוא ההיפך הגמור מזה, אלא כי כן ציווה לנו הבורא יתברך שמו לאבד ולמחות מן העולם כל זכר וכל שריד לאותו פגם וקליפה נוראה של עמלק, ואין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק (מדרש תנחומא כי תצא יא), ונמצא שאין כל סתירה בין מידת הרחמנות לבין מצוות מחיית עמלק.

יש רחמנות שהוא גרוע מאכזריות

ממשמעות הדברים נראה כי על אף שהרחמנות היא מדה טובה הטבועה עמוק עמוק בנפשות ישראל, מכל מקום גם בזה צריך לידע אימתי יש להשתמש במדה זו ומתי אסור, וכפי שמצאנו רבות בספרי היראה, שמחד גיסא עוררו הרבה ותבעו להתנהג במדה הקדושה של הרחמנות, אבל מאידך גיסא הדגישו ביותר כי יש מקומות שהרחמנות היא מדה גרועה, וכל ערום צריך לעשות בדעת.

בעניין זה כדאי הוא לראות את דברים נפלאים שכתב בספר 'ארחות צדיקים' (השער השביעי - שער הרחמים), וזה לשונו: "הרחמים - זאת המדה היא משובחת מאד, והיא אחת משלש - עשרה מידות המיוחסות להקדוש - ברוך - הוא, כדכתיב (שמות לד, ו), "רחום וחנון". וכל מה שיוכל האדם להתנהג בה, יתנהג וישתדל. וכמה שהאדם רוצה שירחמו עליו בשעת צרכו, כן ראוי לו שירחם על מי שיצטרך, כמו שאמר הכתוב (ויקרא יט, יח), "ואהבת לרעך כמוך". הבורא יתברך חילק זאת המדה לצדיקים ולעבדיו להכירם בה, כאשר ידעת ביוסף (בראשית מג, לא) "כי נכמרו רחמיו". וראוי למשכיל שתהיה מדת הרחמים והחנינה תקועה ונמצאת בלבו כל הימים".

אכן, מיד אחר שהגדיל לשבח ולהלל את מדת הרחמנות, וגודל החיוב להתנהג בזה, מוסיף ואומר: "אבל יש רחמנות שהוא רע יותר מאכזריות, כגון המרחם על הרשעים והמחזיק אותם. ויש מכשול גדול לאיש המגביה הרשעים והנותן להם יד, ומשפיל הטובים ומואס בהם. ועל זה נאמר בתורה (דברים יג, ט), "ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול". לא ירחם על עני בדיון, כדכתיב (שמות כג, ג),

"ודל לא תהדר בריבו" - שלא יטה משפט עבור דחקו של עני (מכילתא דרשב"י, ועיין חולין קלה, א), "עד כאן לשונו הקדוש, וראה שם עוד ותמצא נחת[ד]."

אל תהי צדיק הרבה

ולעולם, יסוד הדברים הם בדברי המדרש (קהלת רבה ז, כד) העוסק ממש בעניין זה של מחיית עמלק, שם מובא כי בשעה שנצטווה שאול המלך לאבד את כל זרע עמלק, היה לבו בל שלם עמו, וכה הם דברי המדרש: "כתיב (שמואל א טו, ה) 'ויבא שאול עד עיר עמלק', רב הונא ורב בנייה אומר, התחיל מדיין הוא כנגד בוראו ואמר כך, אמר הקב"ה (שם, ג) 'לך והכית את עמלק', אם אנשים חטאו הנשים מה חטאו, והטף מה חטאו, והבקר ושור וחמור מה חטאו, יצאת בת קול ואמרה, 'אל תהי צדיק הרבה' - יותר מבוראך (קהלת ז, טו)".

מוסיפה על זה המדרש: "רבי שמעון בן לקיש אומר, כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי סוף שנעשה אכזרי במקום רחמן, ומניין שנעשה אכזרי במקום רחמן, שנאמר (שמואל א כב, יט), 'ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב', ולא תהא

(ד) ראה בקול אליהו לרבינו הגר"א ז"ל שביאר את מאמר הקב"ה לאברהם אבינו אחר מעשה העקדה, "כי עתה ידעתי כיִרא אלקים אתה ולא חשכת אתִבְנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ מִמִּנִּי" (בראשית כב, יב), וזה לשונו: בפסוק (בראשית כב, יב) כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וגו'. והכי פירושו שבכל התורה לא נאמר אריכות ימים כי אם בשני מצות הללו כיבוד אב ושלוח הקן, לפי שאין השלימות ניכר באדם אלא כשיש לו שני מידות הפוכות כגון מדת רחמנות ואכזריות, לפי שכשהאדם נוהג במדה אחת אין מוכרח לומר שהוא צדיק אלא יש לומר שכך הוא טבעו, אבל כשיש לו שני מידות הפוכות כגון רחמנות ואכזריות אז מוכח שהוא צדיק, לכך נתן השי"ת לישראל מצוה של רחמנות דהיינו מצות כיבוד אב שהוא רחמנות גדולה לפי שכשבאים לידי זקנה ואין להם מקום לנוח דין הוא שירחם עליהם, ושוב נתן להם מצות שצריכין להתנהג בהם קצת באכזריות, דהיינו מצות שילוח הקן שנוטל הבנים ומשלח האם. דאיתא בירושלמי שכשמשלח האם לפעמים הולכת מחמת צער וטובעת במים, א"כ הוא בודאי אכזריות גדולה, לכן כתיב בשני מצות אלו אריכות ימים לפי שבשני מידות הללו נשלם האדם בתכלית הטוב.

נוב כזרעו של עמלק? ! ורבנן אמרין, כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי סוף שמדת הדין פוגעת בו, שנאמר (שם לא, ו) 'וימת שאול ושלשת בניו'."

ולסיומא דמילתא נעתיק כאן פרפרת נאה שכתבו בעל ה'שימה מקובצת' (ברכות סג.) בשם תלמידי הרבינו יונה ששמעו זאת מפּי רבם. אמרו חז"ל במתניתין (ברכות נד.), "נאמר (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך', בכל לבבך - בשני יצריך, כיצר טוב וכיצר הרע". ויש לעיין בזה היטב, שהרי בשלמא היצר הטוב, פשיטא הדבר כיצר אפשר לעבוד עמו את השי"ת, אבל היאך יכולים לעבוד את ה' עם היצר השני שהוא כל כולו רע, ודרכו להסית ולהדיח לדבר עבירה.

אלא יש לומר כי הכוונה הוא למדתם של שני היצרים, שהרחמנות היא מדתו של היצר טוב, ואילו מדת היצר הרע היא האכזריות, ולמרות שלעולם צריך להיות רחמן וחומל, וכמידתו של היצר טוב, אולם כנגד הרשעים והמחבלים בכרמים צריך להשתמש במדתו של היצר הרע, שזהו מדת האכזריות. כך יוצא שמשתמש בשני היצרים לעבוד את השי"ת, גם ברחמנות של היצר הטוב וגם באכזריות של היצר הרע.

זמנה שמו וזכרו בזכרון קדוש

מחיית קליפת עמלק שבתוכנו

זכר מעשה עמלק ומחייתו

בשבת שקודם הפורים מוציאים עוד ספר תורה מלבד הספר של פרשת השבוע, וקורין בו בספר דברים את פרשת זכור ומצוות מחיית עמלק. המעם לקריאה זו הוא בכדי לקיים את המצוות עשה דאורייתא של "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כה, יז), והלאו של "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים - לא תשכח" (שם, יט). ובהיות שדרשו חז"ל (ספרא בחוקותי א), "זכור" - זהו בפה, ו'לא תשכח' - זהו בלב, על כן תקנו לקרוא בתורה את פרשה זו של עמלק ולהוציאה בפה בביטוי שפתיים.

ואף על פי שמן התורה אין זמן מיוחד בו צריך להזכיר את מעשה עמלק, ובלבד שימחה פעם אחת בשנה, אבל חז"ל קבעו את זמנה לשבת שקודם פורים, וכתבו על זה בראשונים (ראה ברוקח סימן רלד), שהוא על פי דברי הגמרא במסכת מגילה (ב:), הדורשת מן הפסוק במגילת אסתר (ט, כח) "והימים האלה נזכרים ונעשים", שיש להקדים הזכירה לעשייה, ולהיות שפורים הוא זמן מחיית זכרו של המן שהוא מזרע עמלק, לפיכך מקדימים את זכר מעשה עמלק לשבת שקודם לזה.

אך מלבד הדין של זכירת ומחיית עמלק יש עוד מצוה, והוא להכרית את זרעו של עמלק, וכפי שנאמר (שם, יט) "והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח". ומצוה זו כוללת להרוג ולאבד את כל זרע עמלק, זכרים ונקבות, וגם לרבות את כל בעלי החיים השייכים להם.

אבל כבר כתב ה'מנחת חינוך' (מצוה תרד אות ה), כי האידינא אין מצוה זו נוהגת, מכיוון שכבר בא סנחריב ובלבל את כל העולם ואין אנו יודעים כהיום הזה מי הוא מזרעו של עמלק, וממילא נותר לנו רק אלו המצוות של זכור בפה ולא

תשכח בלב, ולעתיד יהיה לנו שוב המצווה של מחיית זרעו של עמלק ולהישמדם עדי עד.

שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות

ובהיות שמצוות "זכור את אשר עשה לך עמלק" הוא מצוה מדאורייתא, על כן נהגו הרבה לדקדק בה ביותר, ומקפידים לשמוע את קריאתה בכמה מיני אופנים בכדי לצאת ידי חובתם על פי כל השיטות בקריאת התורה. אמנם, ככלות הכל צריך לדעת מהו העיקר והמטרה במצווה זאת, ומסופר, כי אחד היה חושש האם יצא ידי חובתו בשמיעת קריאת פרישת זכור, ואף היו לו כמה נדנודי ספק האם שמע כהוגן והאם הבעל קורא דקדק הדק היטב, בצר לו פנה אל מרן הגרי"ז מבריסק זצוק"ל ולשאל את פיו כדת מה לעשות.

בתשובה לשאלתו פתח הגרי"ז את ספר 'משנה תורה' להרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ה הלכה ה), והראה לו את הכתוב שם: "וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר 'תמחה את זכר עמלק', ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו כדי לעורר איבתו, שנאמר 'זכור את אשר עשה לך עמלק', מפני השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב שאסור לשכוח איבתו ושנאתו", עד כאן לשונו. הרי לך מתוך דיוק לשונו של הרמב"ם, כי עיקר המצווה הוא לזכור ולהבין מה פעל אותו רשע ומה היה ברצונו לעשות לעמינו ולא יישכח זאת מתוך ליבות ישראל לעולם.

מפורש יותר כתב זאת הרמב"ם ב'ספר המצות' (מצות עשה - קפט) וזה לשונו: "שציוונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן, והוא אמרו יתברך 'זכור את אשר עשה לך עמלק', ולשון ספרי 'זכור את אשר עשה לך בפה לא תשכח בלב', כלומר, אמור מאמרים בפך שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות".

אשר קרד - שמקרר ההתלהבות בעבודת הבורא

מה היה חטאו הגדול של עמלק אשר בעטיו נתחייב כליה עולמית, אלא כתיב (דברים כה, יח), "אשר קרד בדרך ויוזב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים", וביארו במדרשי חז"ל (תנחומא כי תצא ט, פסיקתא יב) בכמה אנפין את מהות חטאו של עמלק, ואמרו שם שתיבת 'אשר קרד' הוא מלשון קור וצינה, דהיינו, שקירר עמלק את האימתה ופחד שנפל על אומות העולם בשעה שיצאו ישראל ממצרים, שהיה הוא הראשון שהעיז לצאת ולהילחם בישראל.

משל למה הדבר דומה לאמבטי רותחת שהיו הכל בורחים הימנה ובא אחד וקפץ לתוכה, ואף על פי שנכווה מכך, מכל מקום קיררה לאחרים שבאו אחריו ונכנסו בתוכה. כך היו הכל בורחים מאימת ישראל, וכפי שנאמר (שמות טו, טו) "אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל ישבי כנען תיפול עליהם אימתה ופחד", ובא עמלק והפיג את הפחד, ולא עוד אלא שאמרו חז"ל, שאשר קרד הוא מלשון טומאה וזיני דמסאבותא, שרצה עמלק לטמאות את כרם בית ישראל.

על משקל זה ביארו רבותינו הקדושים מאורי החסידות (ראה 'עבודת ישראל' - פרשת זכור), ואמרו שכל קליפתו של עמלק הוא לקרר ולצנן את העובדי השי"ת מעבודתם הקדושה, ודרכו לבוא אצל האדם שרגיל להתלהב לעבודת הבורא יתברך שמו כאש תמיד לפני ה', ומבלבלו בכל מיני פיתויים והבלי שווא, ואומר לו, מה לך ליגע לריק, הלא כבר עברת על כל מיני עבירות עד כי אפסה תקוותך לעשות תשובה, ומה לך ללמוד בתורה הקדושה ולהתפלל בכוונה, הלא על אנשים כמותך כבר נאמר (משלי כא, כז) "זבח רשעים תועבה", ועתה אין לך לא משלוח העולם הזה וגם נכובה תוחלתך לעולם הבא ונמצאת יורש תרתי גיהנום.

כך הוא דרכה של קליפה זו לטמטמם את מוח האדם בדברי שטות והבל, עד שכובש את לב האדם ומעבירו על דעתו ועל דעת קונו, ומקררו מן העבודה הקדושה אשר היה מתייגע בה כל הימים, ועל דבר זה מזהירנו הכתוב ואומר 'זכור עת אשר עשה לך עמלק - אשר קרד', אשר קירר אותנו מעבודת הבורא יתברך שמו.

שורש קליפת עמלק - ולא ירא אלקים

ואם תחפוץ לדעת מה הייתה שורש קליפת עמלק, ומהיכן התדרדר לשאול תחתיות לקחת את העוז לצאת כנגד עם בני ישראל. דבר זה מפורש בקרא, דכתיב (דברים כה, יח) "אשר קרך בדרך ויונב כך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים", אומר על זה רש"י, שהכתוב 'ולא ירא אלקים' נסוב על עמלק, דהיינו שלא היה לעמלק יראת אלקים, וממילא, כאשר אין יראת אלוקים במקום הזה, כבר אפשר להבין כיצד נפל עמלק מדחי אל דחי עד שבחר לצאת ולהילחם בישראל, ועל ידי זה הביא עליו ועל זרעו גזירת כליה עד עולם.

עמלק היה עונש על הרפיון בדברי תורה ובאמונה

אך יחד עם זאת צריכים אנו גם לידע מדוע ולמה הגיע להם לישראל הצרה הגדולה הזאת, במה לא היו כהוגן על שהגיע להם על ככה. אלא כדאמרו בגמרא (סנהדרין קו.) לפרש את המקרא (שמות יז, ח), "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", מאי לשון 'רפידים', "רבי יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה" [א].

(א) ראה מה שכתב בספר 'רסיסי לילה' (אות ל) לרבי צדוק הכהן מלובלין ז"ע, שעיקר התגברות עמלק הוא על ידי הרפיון בדברי תורה, וזה לשונו: ענין מחיית עמלק שנצטוונו על זה בלא תשכח נלמד מזה שהדבר נקל לבוא לידי שכחה. שזהו עיקר עמלק שבא על ידי ריפוי ידים מדברי תורה כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קו.) על רפידים כמו שכתוב (דברים כה, יח) כל הנחשלים וגו' עיף ויגע וגו' פירושו בלא כח להתאמץ בדברי תורה כשבא לידי רישול אז תיכף גובר כח עמלק בלב שהוא כח המשכיח מאמיתות השם יתברך ומגביר כל מיני דמיונות והרהורים של הבל ושל דמיון שהיפך האמת. ודבר זה נראה בחוש שתיכף על ידי ריפוי מדברי תורה גובר הדמיון בלב ולמדנו מזה שזהו השורש של עמלק שדרכו לבוא תיכף בריפוי מדברי תורה.

ראה עוד מה שכתב ב'שפת אמת' (פורים תרמ"ב) שעיקר התנגדות עמלק הוא לדברי תורה, וזה לשונו: עיקר התנגדות עמלק הוא להתורה כמ"ש ודתיחה שונות. דתיחה כיוון גם על תורה שבע"פ שיכולין בני ישראל בכחם לחדש טעמי תורה כמ"ש וחיי עולם נטע בתוכינו. לכן אחר מחיית עמלק יש קבלת התורה. וזה נוהג בכל שנה כמ"ש מלחמה לה' בעמלק

ודבר זה ברור כשמש, כי אילו היו ישראל מתגברין בתורה כראוי, לא הייתה יכולה קליפת עמלק להתגבר כלל, שהרי אמרו חז"ל בגמרא (סוכה נב:), "תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בכך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ". ואם ראה ראינו כי שעמלק הוא היצר הרע הצליחה ידו, אין זאת אלא שהיה כאן איזה מגרעת ורפיון בדברי תורה.

עוד ביארו רבותינו לאמר, מה היה להם לישראל שבגין זה קפץ עליהם רוגזו של עמלק. היה זה בגין כך שנפלו לספיקות באמונה, וכפי שנאמר בתורה (שם, ז), "ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין", ומיד לאחר מכן כתוב (שם, ח), "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", ומביא רש"י את דברי המדרש (שמות רבה כו, ב) לכאור את סמיכות המקראות זה לזה, ואומר שהיות והיו ישראל מהרהרין כלפי שמיא 'היש ה' בקרבנו אם אין', והיה בזה משום חוצפה והתרסה כלפי הקב"ה שגאלם מארץ מצרים ביד חזקה ובורוע נמויה, וסיפק להם את כל צרכיהם במדבר, ואף נשאם בתוך ענני הכבוד להגין עליהם, ועל עוון זה שיסה בהם הקב"ה את עמלק שיבא וילחם בהם, ועל ידי זה נזכרו בו מיד [ב].

מדור דור. פי' כמו שיש הארות חדשות לישראל בכל עת ובכל דור כן יש התנגדות בכל עת. כמ"ש חז"ל נשבע הקב"ה שאין שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק ימ"ש וזכרו במהרה. לכן אין לדבר זה הפסק. ויש לנו לבקש ולשמוח במפלת עמלק וזרעו. כדי שיתפרסם כבוד שמו ית' בעולם.

(ב) בספרים הקדושים הגדילו ביותר לפרש שפגמו של עמלק הייתה לבלבל את האמונה הטהורה ולגרום ספיקות באמונה, ואמרנו ללקט כאן כמה גרגרים ממשנתם הבהירה של רבותינו הקדושים, בכדי שנדע ונבין את גודל הקליפה של עמלק וכך נוכל להתגבר עליו, עדי נזכה לביאת משיח צדקנו שאז ימחה שמו מן העולם והיה ה' למלך על כל הארץ וביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

וראה מה שכתב ב'מאור ושמש' (פרשת בשלח), וזה לשונו: אבל נראה לומר דהנה איתא בזוה"ק (ח"ב סה ע"ב) שמלחמת עמלק היה למעלה ולמטה על כן היתה כבידה כל כך, ויראה לפרש הדבר דהנה קליפת עמלק היה לעקור ישראל מאמונה שלימה בה' יתברך ומבלבל מחשבתם באמונות רעות חס ושלום כמו שמצינו בזוה"ק (שם סד ע"ב) שמיד שאמרו ישראל

משל משלו על זה, לאדם שהלך בדרך והרכיב את בנו על כתפו למען לא ירגיש בצער ובמלטולי דארחא, ובכל אימת שהיה הבן רואה על אם הדרך איזה חפץ נחמד היה הבן פונה אל האב ומבקש הימנו להרימו מצדי הדרכים וליתן לו,

היש ה' בקרבנו אם אין מיד ויבוא עמלק, הגם שדברי הוזה"ק הם עמוק עמוק מאד עיין שם, על כל פנים על פי פשוטו מרמזים הפסוקים כשבאו ישראל לאיזה ספק בהאמונה אזי בא עמלק לנתק אותם יותר ויותר מאמונת אלהי עולם לגמרי חס ושלוש.

וזה ידוע שכוחו של משה רבינו ע"ה להכניס בלב ישראל אמונת אלהי עולם ברוך הוא וברוך שמו, וזהו שושבינא דמלכא שהיה משתדל בכל כוחו להכניס בלב ישראל אמונת אלהי עולם ברוך הוא וברוך שמו. על כן כשראה משה רבינו ע"ה שבא עמלק הרשע ובלבל את ישראל מאמונתם חגר מתניו כנגדו ואמר ליהושע שהוא ילך כנגדו עם אנשים צדיקים בהתגלות והוא אזר מתניו כנגדו להחזיק את ישראל באמונה יתירה. וזה פירוש כאשר ירים משה את ידו, רצה לומר כוחו כי יד נקרא כח כידוע מרש"י ותרגום, רצה לומר כוחו של משה היה להגביר אמונה בלב ישראל כשגבר ידו והחזיקו באמונה וגבר ישראל. וכאשר יניח ידו וגו' רצה לומר כשלא היה יכול לקבוע בלבם שורש האמונה אזי גבר עמלק.

וזה שאמרו בגמרא בשעה שהיו משעבדים את לבם לאביהם שבשמים דהיינו בסוד אמונה שלימה וגבר ישראל, וכאשר נתבלבל מחשבתם רצה לומר שעשתה פעולת עמלק רושם בלבם לבוא לספיקות חס ושלוש אזי וגבר עמלק. וזהו וידי משה כבדים, רצה לומר כוחו של משה היה כבד עליו להחזיקם באמונה. ויקחו אבן, רצה לומר אבן שתיה שהיא אמונת ישראל דהיינו מלכות שמים, וישימו תחתיו ותמכו בידיו, רצה לומר לחזקו שיהיה כח בידיו לשרוש בלב בני ישראל אמונה שלימה.

וזהו ויהי ידיו אמונה עד בא השמש, רצה לומר שגבר ידו והתחזק את כל ישראל באמונה שלימה ואז ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. והנה בעונותינו הרבים עדיין מרקד בינינו זאת הקליפה של עמלק לבטל מישראל אמונת אלהי עולם בכל דור ודור, וזהו מלחמה לה' בעמלק מדר דר, שאין השם שלם וכסא שלם עד שיתבררו כל הברורים ויחזיקו ישראל באמונה שלימה בה' יתברך ויהיה ה' אחד ושמו אחד במהרה בימינו.

הבט גם ב'אמרי פנחס' להרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע (שער א - תורה נביאים כתובים - אות עה), שם כתב כלשון הזה: בענין עמלק שכתוב במקום אחר בשם הבעש"ט שהכחיש עמלק אמונה והכניס הכל לדרך הטבע, ואמר הוא נ"י שלכך ע"י שנסתפקו ישראל באמונה היש ה' בקרבנו לכן ויבא עמלק הכופר באמונה, ודיבר שבכל דור ודור יש מחיית עמלק וזה מדור דור.

והנה, כעבור איזה זמן נתרגל הבן לישיבתו הנעימה על כתפי אבא, וכבר הפסיק אפילו להתבונן מי הוא המרכיב אותו ומי נותן לו את כל מבוקשו, עד שבאחד הימים כאשר אחד מידירי האב עבר בסמוך עליהם, שאל אותו הבן הקמץ 'הראית את אבא', כשמוע האב את שאלת הבן הסירו מיד מעל כתפיו ובא הכלב ונשכו.

לתקן מה שפגמנו

כאשר על כן, בהגיענו לקראת שבת זכור, הזמן בו מצווים אנחנו לזכור ולא לשכוח את אשר עשה לנו עמלק, רובץ עלינו חוב קדוש לעורר בקרבנו את זכרון מעשיהם הרעים של עמלק וסיעתו, שרצו לאבד ולהפסיק את ישראל ממקור הקדושה והטהרה, ולעורר בקרבנו את תכלית השנאה שנאתים כנגד קליפת המומאה שלהם, כשבצוותא לזה יש לנו לחפש בבדקי בתינו ולהתחזק באלו העניינים שהמיטו עלינו את הצרה הזאת.

אין לך זמן נכון יותר מזה עתה בכדי לתקן ולהעלות לשורשם את אלו המידות אשר בסיבתם קמו עלינו רשעים, אי לכך ראוי לנו בשבת זה שגשים על לבנו להתחזק בתורה, ההיפך הגמור מרפו ידיהם בדברי תורה, וזאת על ידי היגיעה והעסק בה ברוב עמל. ואף גם לרבות חיזוק האמונה הטהורה בהנהגת הבורא יתברך שמו את העולם, והידיעה שהקב"ה מלוא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה, ומשגיח על כל נברא ונברא ועל כל מה שנעשה עמנו למן העולם ועד העולם. ועוד בה שלישייה, להתחזק ביראת שמים, ההיפך של קליפת עמלק שהיה 'ולא ירא אלוקים'.

גם בספר 'פרדס יוסף' (שמות יז, יד) הביא מעניין זה, וכך מובא שם: עיין ספר 'עשרה למאה' [דרוש ט דף מ"ג ע"א], דעיקר כעס על עמלק לפי המדרש [במדב"ר כ"א, ד] גדול המחטיאו יותר מהרגו שהרגו הנפש, וכל האומות לחמו רק על הגוף ועמלק בא להחטיאם שיכפרו בהשגחה ואמר שהכל מקרה, וזה שנאמר [כי תצא כ"ה, י"ח] אשר קרד עיין שם.

לשרש זכר העמלק הטמון בקרבנו

בעניין זה אמרו בספרים הקדושים, שהעבודה הפנימית של מחיית עמלק הוא למחות את העמלק הרובץ בקרבנו פנימה, ועל כן אמרנו להביא באותיות מחכימות מתוך דברי הספר הק' 'אוהב ישראל' להרה"ק מאפמא זי"ע (פרשת כי תצא - וראה ממש בדומה לזה גם בקדושת לוי' דרוש לפורים ד"ה זכור את).

ובה כתב שם: "התורה מלמדת ומורה לכל איש ישראל הדרך הטוב והישר, והנהגה המאושרת איך להנצל מהאויב הרע הטמון בלבו של אדם. דהנה באמת לא זו בלבד דזרע ישראל הם מצווים על מחיית האומה זרעו של עמלק, אלא אף גם כל איש ישראל צריך למחות חלק הרע הטמון בלב כל אדם המכונה בשם עמלק, ולשרש אחריו שלא ימצא בו שום שמץ ממנו, אף משהו בעלמא".

בהמשך הדברים כתב עוד: "וזהו שאמר הכתוב 'ואתה עיף ויגע', היינו שנחלש כחך המיוחד לך שהוא בפה, היינו בתורה ובתפלה, מחמת שריפו ידיהם מדברי תורה ומעבודות השם יתברך, וגם אינם במדריגת יראה, וזהו שאמר הכתוב 'לא ירא אלקים' [ג]."

ומסיים בדברים אלו: "על כן תזכור תמיד, בכל עת ורגע ותהיה נזהר תמיד מאוד בכל ענייך שלא יכשילך כח עמלק, וזהו שאמר 'מחה תמחה' מלבבך שורש הרע ולהכניע אותו תחת הטוב. וזהו שאמר הכתוב (שמות יז, יא), 'והיה כאשר ירים משה ידו וגבר גו', רוצה לומר, ידו הוא כוחו, היינו כשהצדיק מרים זה הכח להגביר הטוב על הרע אז וגבר ישראל. אבל כאשר יניח וירפה עצמו מזה הכח, מיד וגבר גו'. אשר על כן עצה הוגנת לו לכל אדם להתחזק את עצמו בתורה ובתפלה להכניע הרע תחת הטוב, והשם יתברך יהא בעזרו, וכן יהי רצון שנוכח במהרה לנצחו ולמחותו ולאבד זכרו מהעולם מכל וכל, וזה יהיה על ידי משיח צדקינו שיבוא במהרה בימינו, אמן".

(ג) בספר 'אמרי פנחס' (שער א - תורה נביאים כתובים אות קסה) כתב כלשון הזה: בשם ר"ר זוסיא ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים, פי' יש אדם שמייגע א"ע בעבודה עד שנעשה עיף ומ"מ אין בו יראת השם.